

Waldemar Niemoćko

Adwokatura w Stanach Zjednoczonych Ameryki

Palestra 21/3-4(231-232), 121-130

1977

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WALDEMAR NIEMOTKO

Adwokatura w Stanach Zjednoczonych Ameryki

Opracowanie omawia pozycję adwokatury w społeczeństwie Stanów Zjednoczonych Ameryki na tle tradycji historycznej tego kraju, specyfiki jego systemu prawnego oraz roli, jaką chce on odgrywać w rozwiązywaniu skomplikowanych problemów współczesnej doby. Omówienie charakterystycznych cech szkolnictwa prawniczego łączy się z przedstawieniem trybu dopuszczenia do wykonywania zawodu adwokackiego. Warunki wykonywania tego zawodu stanowią najważniejszy temat opracowania i ukazują zarówno bogatą mozaikę form organizacyjnych, jak i metody usprawniania działalności biur adwokackich (łącznie z wpręgnięciem do tego celu najnowszych osiągnięć techniki).

Należyta uwagę poświęcono także sprawom finansowym oraz zasadom odpowiedzialności i etyki zawodowej. Nie pominięto spostrzeżeń, które mogą się okazać szczególnie przydatne polskim prawnikom, zainteresowanym bliższym poznaniem realiów amerykańskich pod kątem potrzeb własnej praktyki zawodowej.

I. POZYCJA ADWOKATA W SPOŁECZEŃSTWIE AMERYKAŃSKIM

Pozycję adwokata w amerykańskim społeczeństwie determinują następujące główne czynniki: tradycja historyczna, specyfika systemu prawnego oraz aktualne potrzeby gospodarczo-społeczne.

1. Tradycja historyczna

Niewątpliwa jest doniosła rola, jaką przedstawiciele zawodów prawniczych — a wśród nich przede wszystkim adwokaci — odegrali w procesie politycznej i ustrojowej konsolidacji Unii. Zarówno na Deklaracji Niepodległości z 1776 r. jak i na Konstytucji z 1787 r. figuruje 41% podpisów osób, których przynależność zawodową określono słowem *lawyer* (przy różnej liczbie sygnatariuszy każdego z tych aktów). Wykształceniem prawniczym szczyliła się więcej niż połowa prezydentów amerykańskich, a wielu z nich poprzedziło objęcie tego urzędu praktyką adwokacką. Z tego środowiska zawodowego rekrutuje się także znaczny odsetek „elity władzy” wszystkich kategorii i szczebli administracyjnych. Prestiż głównego sędziego Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych bywa porównywany z prestiżem, jakiego zażywa prezydent USA.¹

Adwokaci wykonujący praktykę prywatną nadają ton całemu środowisku prawniczemu, stanowiąc w nim przeszło dwie trzecie (ok. 200 tys. osób — w stosunku do ok. 325 tys. ogółu przedstawicieli zawodów prawniczych w 1972 r.).² W zateria-

---

¹ R. J. Tresolini: *American Constitutional Law*, wyd. II, New York 1965, s. 49.

² Około 30 tys. prawników było związanych w 1972 r. z prywatnymi firmami handlowymi. Por. H. L. Parker i T. Ehrlich: *New Directions in Legal Education*, San Francisco 1972, s. 3.

lizowanym społeczeństwie amerykańskim dostrzegano zawsze lukratywność zawodu adwokata, a pogląd ten utrzymuje się nadal, skoro w ostatniej dekadzie nastąpiło podwojenie się liczby zgłoszeń kandydatów na studia prawnicze. Szkoła prawa (*Law School, School of Law, Law Center, Center of the Study of Law*) stanowi prestiżowy ośrodek wielu uniwersytetów.

Zawód adwokacki nie należy do tradycji Amerykanów polskiego pochodzenia. Natomiast np. żydowska grupa etniczna, która stanowi niecałe 3% ogółu obywateli USA,³ sięga liczby 20% całego składu osobowego adwokatury⁴ (wzrostowi ciężaru gatunkowego sprzyja niewątpliwie fakt dużej koncentracji tej grupy ludności w Nowym Jorku oraz w innych handlowych metropoliach Wschodniego Wybrzeża).

2. Specyfika systemu prawnego

Podstawowe źródła prawa — w sensie formalnym — można usystematyzować następująco:

- a) konstytucja federalna i konstytucje stanowe;
- b) akty prawne Kongresu (federalnego) oraz akty stanowych ciał legislacyjnych;
- c) akty prawne wydane przez organy władzy wykonawczej;
- d) orzecznictwo sądowe.

Konstytucja Stanów Zjednoczonych bywa dość często powoływana do rozstrzygnięcia całkiem indywidualnych stanów faktycznych. Prawo konstytucyjne spełnia w amerykańskim systemie prawnym rolę zbliżoną do tej, jaką w Europie kontynentalnej przypisuje się tradycyjnie prawu rzymskiemu. W ścisłej zgodności z zasadami konstytucyjnymi (federalnymi i stanowymi) musi pozostawać działalność organów legislacyjnych. Ustawodawstwo federalne ma w każdym stanie moc obowiązującą na równi z ustawodawstwem stanowym. Nie tworzy ono prawa nadrzędnego, a tylko prawo pochodzące od innego organu. Stanowe organy legislacyjne nie są władne dokonywać zmiany prawa federalnego. Akty prawne organów władzy wykonawczej też mają charakter bądź federalny, bądź stanowy. Są one uzupełniane aktami prawnymi władz lokalnych. W ostatnich latach wzrasta liczba i znaczenie różnych federalnych biur, izb, komisji i agencji oraz ich odpowiedników na szczeblu stanowym. Najważniejsza rola prawotwórcza przypada w udziale sądownictwu, a zwłaszcza Sądowi Najwyższemu USA.

Brytyjska koncepcja *common law* ugruntowała się w świadomości społecznej tak głęboko, że jeśli nawet dany problem został uregulowany ustawą, to jednak sędzia i tak będzie skłonny oprzeć się raczej na wyrosłych już na jej tle precedensach.⁵ Sędziom przysługują atrybuty kontrolowania ustawodawstwa z punktu widzenia jego zgodności z normami konstytucyjnymi.

Niezależnie od sądownictwa opartego na *common law* działają w niektórych stanach sądy stosujące zasadę słuszności (*equity*), gros zaś sporów majątkowych jest rozstrzyganych w drodze jednoinstancyjnego sądownictwa polubownego (arbitrażu).⁶

W postępowaniu przed sądami amerykańskimi istnieje możliwość powołania około 1,8 mln aktów legislacyjnych oraz około 3 mln orzeczeń sądowych. Obfitość i zmienność materiału prawnego idzie w parze z jego niejednorodnością, gdyż nie ma pew-

³ Proporcję wyliczono na podstawie danych liczbowych zaczerpniętych z opracowania: *The 1975 World Almanac and Book of Facts*, New York-Cleveland, s. 158.

⁴ S. D. Isaacs: *Jews and American Politics*, Garden City 1974, s. 9 i s. 23.

⁵ J. Kowalski: *Funkcjonalizm w prawie amerykańskim*, Warszawa 1960, s. 14.

⁶ S. Mentschikoff: *The Significance of Arbitration — A. Preliminary Inquiry*, „Law and Contemporary Problems” 1952, s. 698.

ności co do jednakowej oceny prawnej analogicznych stanów faktycznych przez różne składy orzekające. Normy prawne mają przeważnie charakter względnie obowiązujący, co zwiększa ich przydatność praktyczną w kraju o gospodarce wolnorynkowej, lecz — podobnie jak przytoczone wyżej cechy charakterystyczne amerykańskiego systemu prawnego — wznaga zapotrzebowanie na kwalifikowane usługi adwokackie.

3. Aktualne potrzeby gospodarczo-społeczne

Jeszcze pół wieku temu można było odnotować pogląd biznesmana, że pomoc adwokata jest w zasadzie w ogóle nieprzydatna dla firmy handlowej.⁷ W czasach współczesnych jest natomiast bardziej uzasadniona opinia, że co ostrożniejszy dyrektor przedsiębiorstwa amerykańskiego nie złoży podpisu na podyktowanym przez siebie piśmie, dopóki nie uzyska ono aprobaty komórki prawnej.⁸

W postindustrialnym społeczeństwie Stanów Zjednoczonych następuje spiętrzenie sprzecznych interesów, prowadzące do gwałtownych konfliktów. Senator Edward Kennedy podał np., że liczba zabójstw w każdym z dziesięciu największych miast amerykańskich jest wyższa niż w Irlandii Północnej (znanej z ustawicznych aktów terrorystycznych), mieszkańiec zaś przeciętnego miasta w USA jest narażony na zabójstwo w większym stopniu niż kombatant w drugiej wojnie światowej.⁹ Poważne zagrożenie dla praworządności stanowią przestępstwa popełniane przez ludzi „w białych kołnierzykach” (*white collar crimes*). Żywiotyowy rozwój przemysłu musiał napotkać tamę w postaci przepisów o ochronie środowiska ludzkiego (*environmental law*). Bezkarność prywatnych producentów ograniczono przez wydanie norm prawnych o ochronie konsumentów (*consumer law*). Paliatywem na rosnące ubóstwo najniższych warstw społecznych ma być prawo dotyczące ubogich (*poverty law*). Napór żądań mniejszości rasowych i narodowościowych doprowadził do rozwoju prawa odnoszącego się do ras i mniejszości (*racial and minorities law*).¹⁰ Co trzeźwiejsi prawnicy biją na alarm wobec postępującej tendencji do wkraczania komputeryzacji w prywatną domenę jednostek i domagają się rozbudowy systemu norm, które by chroniły dobro osobiste określane jako prawo do intymności (*right of privacy*).¹¹ Od prawników oczekuje się wskazania dróg rozstrzygnięcia narastających konfliktów. Nic więc dziwnego, że przypisuje się im czasem rolę „architektów porządku społecznego”.

II. WARUNKI PRZYGOTOWANIA DO ZAWODU

Recepcja brytyjskiego systemu *common law* — jakkolwiek zaprawiona domieszką prawa natury¹² — zdeterminowała metodykę szkolenia prawniczego w USA.

⁷ Sarkastyczna treść znanego pisma sir Henri Deterdinga z dn. 13 września 1916 r., kwestionującego honorarium na rzecz firmy adwokackiej Rice and Lyons’.

⁸ A. Tunc: *Le droit des Etats-Unis*, Paris 1964, s. 6.

⁹ E. M. Kennedy: *No More Crime Without Punishment*, National Bar Examination Digest, 1976, s. 2.

¹⁰ Na tym tle jest do odnotowania rozgoryczenie, jakie wśród Polonii amerykańskiej wywołało umorzenie przez Sąd Najwyższy w Waszyngtonie powództwa wniesionego przez Kongres Polonii Amerykańskiej przeciwko rozgłośni radiowej ABC w związku z żartami (tzw. steoretypami) znieśławiającymi polską grupę etniczną. Por. „New York Times” z dn. 24 lutego 1976 r., s. 20.

¹¹ M. R. Wessel: *Komputer i społeczeństwo*, Warszawa 1976, s. 83.

¹² K. Opalek i J. Wróblewski: *Współczesna teoria i socjologia prawa w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej*, Warszawa 1963, s. 7.

Zresztą największe uniwersytety amerykańskie wzięły swój początek jeszcze za czasów panowania brytyjskiego i to właśnie ich absolwenci stali się przywódcami zrywu niepodległościowego sprzed dwustu lat.

Prawo stanowi samodzielny przedmiot studiów na przeszło stu amerykańskich uniwersytetach. Kilkadziesiąt szkół poziomu przeduniwersyteckiego miało w swej nazwie określenie *College of Law*.¹³ Kursy wiedzy prawniczej wprowadzono także do 400—500 szkół poziomu podstawowego (przodują tu stany Kalifornia i Nowy Jork). Tematyka zajęć obejmuje praktyczne problemy dotyczące ochrony konsumentów lub stosunków prawnych między lokatorem a właścicielem posesji, choć nie brak też zabaw w gangi przestępcze. Niektóre z programów prawniczego szkolenia dzieci (w wieku szkolnym, a nawet przedszkolnym) są inicjowane przez organy samorządu adwokackiego w poszczególnych stanach.¹⁴

Z punktu widzenia przygotowania do zawodu prawniczego zasadnicze znaczenie mają oczywiście szkoły poziomu uniwersyteckiego. Są one typu rządowego (federalnego lub stanowego) bądź też prywatnego. Niektóre ze szkół mają charakter religijny, choć większość podkreśla brak afiliacji z jakimkolwiek związkiem wyznaniowym (*non-sectarian*). Lepszy poziom nauczania gwarantują uczelnie prywatne (dzięki wysokiemu czesnemu mogą one zapewnić korzystniejsze warunki finansowe kadrze wykładowców).

Na ogół wymienia się 20—25 przodujących szkół prawa, spośród których do ścisłej czołówki należą tradycyjnie: Harvard (w stanie Massachusetts), Yale (Connecticut), Columbia (Nowy Jork), Chicago (Illinois) i Stanford (Kalifornia). W imię integracji ogólnonarodowej absolwenci stopnia *undergraduate* z Zachodniego Wybrzeża przenoszą się na studia poziomu *graduate* na Wybrzeże Wschodnie lub na Środkowy Zachód — i odwrotnie.

Ukończenie podstawowego szczebla studiów prawniczych daje w efekcie stopień *Juris Doctor* (J.D.). Odpowiednikiem naszego magisterium jest stopień drugi, zwany *Master of Laws* (L.L.M.). Stopień trzeci, określanym mianem *Doctor of Juridical Science* (S.J.D. lub J.S.D.) jest czymś więcej niż polski doktorat w dziedzinie nauk prawnych; ubiegają się o niego właściwie tylko osoby obierające karierę naukową. Do uzyskania stopnia naukowego przywiązuje się niewielką wagę; decyzja harwardzkiego fakultetu prawnego z 1976 r. o czasowym wstrzymaniu nadawania swym absolwentom stopnia *Master of Laws* przeszła właściwie bez echa.

Centralną częścią każdej szkoły prawa jest jej biblioteka, której zbiory podlegają stałemu uzupełnianiu i rozszerzaniu.¹⁵ Studia polegają nie tyle na słuchaniu wykładów, ile na czytaniu prawa (*reading law*). Stąd też księgozbiory prawnicze mają szczególnie długie godziny otwarcia na Uniwersytetach Harvard i Columbia — do północy, z wyjątkiem sobót i ferii. Wśród czytelników można nierzadko spotkać praktykujących adwokatów, zwłaszcza jeśli są oni absolwentami danej szkoły prawa i mają dzięki temu zapewniony przywilej biblioteczny (*library privilege*).

¹³ Faculty Recruitment Conference, Chicago, Illinois, December 4—6, 1975, Attachment A.

¹⁴ T. Goldstein: Study of Law No Longer Confined to Law Schools, „New York Times” z dn. 29 lutego 1976 r., dział 4, s. 9.

¹⁵ Z praktyki brytyjskiej pochodzi spostrzeżenie, że główną przyczyną koncentracji studiów prawniczych w Oxfordzie, Cambridge i Londynie była niemożność zakupu sobie kosztownych bibliotek przez prowincjonalne uniwersytety. Por. J. F. Wilson: A Second Survey of Legal Education in the United Kingdom, „The Journal of the Society of Public Teachers of Law”. lipiec 1975, s. 265.

Na temat metod i trybu szkolenia prawniczego narosła obfita literatura.¹⁶ Wiele jest też przedsięwzięć typu eksperymentalnego. Wciąż jednak brak jest optymalnego modelu sylwetki pierwszorzędnego prawnika (*first class lawyer*), który mógłby stawić czoła różnorodnym problemom nurtującym współczesne społeczeństwo amerykańskie. Zdarza się, że prawnik europejski lub azjatycki robi nieoczekiwane kariere dzięki umiejętności nowatorskiego ustosunkowania się do zagadnienia, nad próbami rozwiązania którego głowili się bezskutecznie prawnicy amerykańscy. Nie umniejsza to oczywiście uwagi, jaką amerykański świat prawniczy żywi dla całych generacji swych rodzimych luminarzy.¹⁷

Wyższe szkolnictwo prawnicze nie stawia sobie za zadanie zapewnienia absolwentom kwalifikacji w operowaniu systemem prawnym określonego stanu. Byłoby to zresztą mało przydatne praktycznie, biorąc pod uwagę fakt, że np. Uniwersytet Harvardzki leży w małym stanie Massachusetts, a jego absolwenci praktykują dosłownie we wszystkich stanach. Nabycie umiejętności praktycznego stosowania metody prawniczej w stosunku do każdego indywidualnego stanu faktycznego jest tym, co zapewnia amerykańskiemu juryście łatwość poruszania się w dowolnym systemie prawnym. Wyrabianiu precyzji sformułowań sprzyja pisemna forma większości egzaminów, przy czym jest zazwyczaj dozwolone posługiwanie się w ich toku podręcznikami oraz własnymi notatkami.

Czołowe wyższe uczelnie w USA dążą do przyciągnięcia studentów z zagranicy. Popularyzacji prawa amerykańskiego w świecie służą też jednoroczne kursy magisterskie dla absolwentów wydziałów prawa zagranicznych uniwersytetów.

III. WARUNKI DOPUSZCZENIA DO WYKONYWANIA ZAWODU

O nadaniu uprawnień do wykonywania zawodu adwokackiego decyduje sąd najwyższy określonego stanu, i to przeważnie sąd federalny. Warunkiem wstępnym jest zazwyczaj posiadanie obywatelstwa amerykańskiego,¹⁸ osiągnięcie pewnej granicy wieku, ukończenie tzw. akredytowanego uniwersyteru lub *college'u* oraz złożenie egzaminu adwokackiego z wynikiem pomyślnym. W praktyce występują w poszczególnych stanach odrębności tego rodzaju, że np. wystarczy sama deklaracja intencji ubiegania się o obywatelstwo amerykańskie (Oregon) lub że wymaganie przystąpienia do egzaminu adwokackiego może być uchylone w stosunku do absolwentów szkół prawa poziomu uniwersyteckiego, którzy odbyli służbę wojskową na określonych zasadach (Nowy Jork).

Istnieje możliwość ubiegania się o prawo wykonywania zawodu adwokackiego równocześnie w kilku stanach, chyba że na mocy prawa nałożony jest obowiązek osiedlenia się w danym stanie (Alaska). Konieczność bieżącego śledzenia dużej ilości źródeł prawa stanowego i federalnego czyni rozszerzanie praktyki adwokackiej na kilka stanów zadaniem bardzo uciążliwym, chyba że w grę wchodzi sąsiadujące ze sobą stany o znacznym stopniu powiązań gospodarczych i prawnych (np. Maine i New Hampshire).

¹⁶ Szereg spośród tych pozycji wymienia R. Tokarczyk: *Zawód prawnika i studia prawnicze w USA*, „Palestra”, nr 11/1976, s. 14. Autor podaje syntezę podstawowych elementów amerykańskiej koncepcji uniwersyteckiego szkolenia prawniczego.

¹⁷ Patrz A. E. Sutherland: *The Law at Harvard — A History of Ideas and Men 1817—1967*, Cambridge, Mass., 1967.

¹⁸ Prof. Hans Smit z uniwersytetu Columbia uzyskał w 1974 r. uprawnienia do wykonywania zawodu adwokackiego w stanie Nowy Jork mimo zachowania obywatelstwa holenderskiego.

Kontakt z przyszłym terenem działalności zawodowej zaczyna się dla młodego adepta adwokatury zaraz na początku studiów. W szeregu stanach (zwłaszcza w tych o mniejszych perspektywach bogatej praktyki) opłata egzaminacyjna ulega wydatnemu obniżeniu w stosunku do kandydatów, którzy dokonują zgłoszenia zaraz po rozpoczęciu studiów prawniczych. Adwokaci o określonym stażu pracy zawodowej w stanach utrzymujących zasadę wzajemności ze stanem planowanej nowej siedziby mogą być zwolnieni od obowiązku ponownego składania egzaminu w tym nowym stanie.

Ułatwieniem do przerobienia materiału egzaminacyjnego jest uczestnictwo w specjalnym, odpłatnym kursie, na którym prowadzą zajęcia profesorowie prawa związani z placówkami naukowymi różnych stanów. Sesja egzaminacyjna odbywa się zazwyczaj dwa razy w roku (zimą oraz latem) i trwa 1—3 dni. Sprawdzenie wiadomości obejmuje różne dziedziny prawa federalnego i stanowego. Istnieje możliwość przystąpienia do egzaminu powtórkowego (w stanie Indiana aż 3-krotnie), choć czasem za dodatkową opłatą (Wyoming). Statystyka za 1975 r. wykazała, że podczas sesji zimowej odsiew wyniósł w Kalifornii 57%, podczas gdy w stanie Wyoming wszyscy kandydaci zdali egzamin pomyślnie. Swoisty rekord padł w Północnej Dakocie, gdzie przez trzy kolejne lata (1972—1974) sukces w letniej sesji egzaminacyjnej stał się udziałem 100% kandydatów.¹⁹ Znaczny odsetek kobiet w studenckim środowisku prawniczym znajduje ledwie dostrzegalne odzwierciedlenie wśród praktykującej adwokatury.

Dopuszczenie do wykonywania zawodu jest w wielu stanach uwarunkowane przynależnością do miejscowego zrzeszenia adwokatów. Ono też ustala rotę przysięgi,²⁰ którą składa się w niektórych stanach uroczyście na sali sądowej, na ręce sędziego sądu najwyższego danego stanu. Prowadzenie działalności adwokackiej bez uprzedniego spełnienia warunków prawem przepisanych (*unauthorized practice*) jest zabronione. Wyjątki polegają na doraźnym dopuszczeniu przez sąd do wystąpienia adwokata (*pro hac vice*), który pochodzi z innego stanu lub nawet innego kraju (Nowy Jork). Zdarza się, że prawo stanowe wymaga, aby w takim wypadku wszelkie pisma procesowe były jednakowoż zaopatrzone w podpis miejscowego adwokata (New Jersey).

IV. WARUNKI WYKONYWANIA ZAWODU

Wykonywanie zawodu adwokackiego odbywa się w bardzo różnych warunkach w poszczególnych stanach. Wynika to przede wszystkim z odmienności systemów, dających odczuć się potem w tysiącach drobiazgów o charakterze materialnoprawnym i procesowym. Różne są też miejscowe zwyczaje, podyktowane strukturą zawodową ludności, jej tradycjami etnicznymi, powiązaniami typu politycznego itd. Wiodącą rolę w inicjowaniu i wdrażaniu w skali ogólnokrajowej rozwiązań według wspólnych kryteriów odgrywa Amerykańskie Zrzeszenie Adwokatów (American Bar Association, w skrócie: A.B.A.).

Nie ma stopni w adwokaturze. Przytłaczającą większość stanowią adwokaci uprawiający praktykę ogólną (*general practitioners*). Kierunki specjalizacyjne nie mają żadnej formalnej postaci, jakkolwiek w ramach A.B.A. działają sekcje,

¹⁹ Dane cyfrowe zaczerpnięto z National Bar Examination Digest, 1976.

²⁰ Rota przysięgi, zalecana generalnie przez American Bar Association, opiera się na tekście wywodzącym się z prowincjonalnego stanu Waszyngton nad Pacyfikiem.

które grupują swych członków według kierunków zainteresowań (za dodatkową opłatą wnoszoną niezależnie od ogólnej składki członkowskiej). Kierunkami specjalizacji są: prawo podatkowe, prawo o korporacjach handlowych, prawo o nieruchomościach, prawo spadkowe, prowadzenie sporów majątkowych przed sądem itd. Adwokat reprezentujący przedsiębiorstwo przemysłowe lub handlowe (zwłaszcza jeśli jest jego pracownikiem) posiada dobrą znajomość branży niezależnie od zawodowych kwalifikacji prawniczych. W trakcie negocjowania warunków kontraktu zdolny adwokat gotów jest przedstawiać wiele alternatywnych propozycji co do sformułowań, zapisując je zazwyczaj ołówkiem na bloku korespondencyjnym i wycierając każdorazowo gumką fragmenty tekstu podlegające modyfikacji.

Angielski jest językiem urzędowym i procesowym. W niektórych dzielnicach wielkich miast (zwłaszcza Nowego Jorku) oraz w południowych stanach (Arizona, Floryda, Nowy Meksyk, Teksas) istnieją jednak duże skupiska ludności, z którą adwokat może porozumiewać się tylko po hiszpańsku.²¹ Pełnomocnictwo nie musi mieć żadnej szczególnej formy. Reklama usług adwokackich była do niedawna zabroniona, z wyjątkiem rokrocznie aktualizowanego kilkutomowego spisu informacji o adwokatach amerykańskich i zagranicznych, tj. Martindale-Hubbell Law Directory,²² czy też podręcznego spisu Campbell's List.²³ Ostatnio A.B.A. zezwoliło swym członkom na korzystanie w ograniczonym zakresie z handlowej reklamy ich usług.²⁴

Wysokość honorarium podlega umownemu ustaleniu między adwokatem a klientem. Wynosi ono w dużych miastach 50—100 dolarów za godzinę pracy. Procentowe określenie wysokości wynagrodzenia (*contingent fee*) może stanowić 10—33 $\frac{1}{3}$ % wartości zasądzonego roszczenia majątkowego. Ta ostatnia forma podlega kontroli sądu w odniesieniu do niektórych spraw ze stosunków rodzinnych, wypadków zabójstwa, uszkodzenia ciała itd. Przejrzysty klient zawiera z adwokatem umowę na piśmie, określając w niej m.in. tryb rozstrzygnięcia ewentualnego sporu o należność i wysokość honorarium. Istotne znaczenie praktyczne dla klienta z zagranicy ma umiejętność formułowania wobec amerykańskiego adwokata pytania prawnego w taki sposób, żeby oczekiwana od niego odpowiedź trafiała w sedno sprawy i była wolna od zbędnej rozwlekliwości. Chodzi mianowicie o ustrzeżenie się przed otrzymaniem elaboratu w postaci wielostronicowych opisów precedensów, dotyczących tematyki zaledwie pokrewnej z problemem stanowiącym główny temat pytania prawnego.

Zasady odpowiedzialności i etyki zawodowej zostały ustalone przez A.B.A.²⁵ w formie dziewięciu kanonów, zaopatrzonych w obszerne komentarze. Stosownie do ich brzmienia adwokat powinien dbać o podnoszenie swych kwalifikacji zawodowych oraz zapewniać społeczną użyteczność zawodu adwokackiego przez sumienne i pełne zaangażowanie reprezentowanie interesów swych mandantów. Na adwokacie ciąży obowiązek unikania wszelkich okoliczności, które mogłyby go postawić pod zarzutem osobistego zainteresowania wynikiem toczącego się postępowania. Adwokat powinien przeciwdziałać zjawisku pokątnego doradztwa prawnego (*paraprofessionalism*) i w żadnym razie nie angażować się we współpracę z osobami uprawiającymi ten proceder. Adwokata obowiązuje tajemnica zawodowa, unikanie

²¹ W minionych dziesiątkach lat problem ten dotyczył także przedstawicieli włoskiej, polskiej i portugalskiej imigracji zarobkowej.

²² Wydawnictwo mieści się w Summit, New Jersey i w 1977 r. wypuściło drukiem sto dziewięć edycję spisu informacji.

²³ Wydawnictwo mieści się w Maitland na Florydzie.

²⁴ A.B.A. Clears Way For Lawyers' Ads, „New York Times” z dn. 18 lutego 1976 r., s. 13.

²⁵ Code of Professional Responsibility and Canons of Judicial Ethics.

okoliczności powodujących zgorzniecie, jak również dążenie do doskonalenia systemu prawnego. Specjalne postanowienia regulują etyczną stronę określania wysokości honorarium.

Zasadom odpowiedzialności i etyki zawodowej nadano w poszczególnych stanach moc obowiązującą prawa pozytywnego. Odsunięcie Richarda Nixona w trybie *impeachment* od pełnienia urzędu prezydenckiego znalazło swe następstwo m.in. w pozbawieniu go członkostwa nowojorskiej adwokatury (przesłanką było tu uchybienie godności zawodu).

Jak w każdym środowisku zawodowym, tak i wśród adwokatów zdarzają się jednostki, które w pogoni za doraźnymi korzyściami nie tylko uchybiają zasadom etyki zawodowej, lecz nawet łamią podstawowe normy współzycia w społeczeństwie. Znajduje to potem krytyczny oddźwięk w prasie²⁶ i innych środkach masowego przekazu. Amerykańskie tempo życia, bezwzględność sfer wielkiego kapitału oraz wielowątkowość istniejących powiązań między poszczególnymi grupami interesów stwarzają aż nadto liczne pokusy łatwego zarobku za cenę indyferentyzmu etycznego. Wąsko pojmowany interes grupy zawodowej może wreszcie podsunąć pogląd, że np. istnienie barier w stosunkach gospodarczych między Wschodem a Zachodem podnosi ważność roli adwokatów jako tych, którzy mogą przyjmować zlecenia na poszukiwanie sposobów przewycięzania tych barier.²⁷

Różnorodnie są organizacyjne formy wykonywania zawodu adwokackiego w USA. Obok kancelarii jednoosobowych działają średnie i duże spółki adwokackie, przybierające zazwyczaj postać stowarzyszenia zawodowego (*professional association*, w skrócie: P.A.). Adwokat współpracujący na zasadzie równości koleżeńskiej jest określany mianem *partner*, jeśli natomiast pozostaje w stosunku pracy, to zwie się on *associate*. Istnieją również duże firmy adwokackie, które mają nie tylko biura rozsiane po terytorium całych Stanów Zjednoczonych, ale również utrzymują własne filie w wielkich stolicach świata. W nich właśnie znajdują przeważnie zatrudnienie absolwenci amerykańskich szkół prawa, którzy wywodzą się z krajów siedzib filii. Warto podkreślić, że jedynie duże firmy adwokackie mogą pozwolić sobie na racjonalne zorganizowanie specjalistycznych usług prawnych. Członkowie palestry poświęcają się bądź w całości wykonywaniu swej pracy, bądź też łączą ją np. z funkcją wykładowcy na uczelni.

Efektywne wykonywanie zawodu jest połączone z posiadaniem stałego dostępu do księgozbioru prawniczego, uzupełnianego w sposób systematyczny. Na rynku księgarskim konkurują między sobą liczne domy wydawnicze, oferując zbiory orzeczeń sądów w poszczególnych stanach, prywatne ich kompilacje, komentarze do ustawodawstwa federalnego i stanowego, wzory typowych umów, monografie poszczególnych instytucji prawnych itd. Istnieją różne metody systematyzowania i selekcjonowania bogatego materiału normatywnego oraz orzecznictwa. Umiejętność szybkiego dotarcia do reprezentatywnych i jak najbardziej zaktualizowanych źródeł prawnych stanowi niejednokrotnie o sukcesie w uzyskaniu rozstrzygnięcia w konkretnym stanie faktycznym. Powstały już przedsiębiorstwa, które — za od-

²⁶ W dzienniku „New York Times” z dn. 20 czerwca 1974 r. skrytykowano dwóch obrońców mordercy, którzy przez sześć miesięcy ukrywali okoliczność, że widzieli zwłoki dwóch dalszych osób zamordowanych przez swego klienta, mimo iż znajomość tego faktu mogłaby mieć istotne znaczenie przy poszukiwaniu zaginionej młodej kobiety, której rodzina bezskutecznie usiłowała uzyskać pomoc od tychże dwóch adwokatów.

²⁷ Ta impreza nasunęła się na tle przebiegu spotkania informacyjnego nowojorskich adwokatów ze studentami prawa Uniwersytetu Harwardzkiego. Odkryło się ono w dn. 14 listopada 1975 r. pod hasłem: Career Opportunities Conference.

powiednio wysoką opłatą — oferują usługi w zakresie kompletowania poszukiwanego materiału prawnego przy użyciu specjalnie zaprogramowanych maszyn cyfrowych (np. system Lexis²⁸). Jedną z nowojorskich firm adwokackich zdecydowała się nawet na zainstalowanie na własny użytek tego kosztownego komputera.²⁹ Natomiast fotokopiarka należy do standardowych elementów wyposażenia przeciętnego biura adwokackiego. System automatycznych połączeń w obrębie całego kraju umożliwia czuwanie nad biegiem sprawy nawet na odległość. Większe biura dysponują dalekopisami. Odbiornik telewizyjny umieszczony na sali rozpraw w stołecznym Waszyngtonie umożliwił adwokatowi ważne procesowo wygłoszenie oracji, transmitowanej bezpośrednio ze studia w Nowym Jorku. Notarialne uwierzytelnianie odpisów dokumentów oraz autentyczności podpisów stanowi dodatkową czynność pracowników towarzystw ubezpieczeniowych, punktów usługowych itp. W 1976 r. koszt jednego poświadczenia wynosił 1 dol. Na marginesie można nadmienić, że jako dowód identyfikacji służy prawo jazdy, legitymacja studencka lub inny podobny dokument z fotografią wprasowaną między przezroczyste karty okładki i z podpisem na materiale uniemożliwiającym zatarcie lub fałszerstwo. Karta kredytowa wykonana trwale z tworzywa sztucznego służy do inkasowania gotówki, i to nawet z ulicznych automatów bankowych (np. Chemical Banku w Nowym Jorku).

Jednym z elementów popularności adwokata jest jego pozycja towarzyska, którą zapewnia on sobie m.in. przez utrzymywanie standardu życiowego swej rodziny na odpowiednio wysokim poziomie.

V. STOSUNKI Z ZAGRANICĄ

Amerykanie, wyszedłszy z tradycyjnej izolacji, wykazują teraz tendencję do zaznaczania swej obecności w różnych organizacjach międzynarodowych, w światowych programach rozwoju gospodarczego, inicjatywach współpracy między grupami interesów poszczególnych krajów itd. Zgodnie ze specyficznym amerykańskim stosunkiem do tego rodzaju akcji, są one zaledwie stymulowane centralnie, podczas gdy w fazie rzeczywistej realizacji istnieje duża autonomia w doborze metod i trybu działania. I właśnie uczestnictwo prawników jest nacechowane szczególnie dużą aktywnością. Adwokatura amerykańska — będąca najbardziej liczną w świecie — aranżuje własne formy spotkań z zagranicznymi prawnikami studiującymi w USA, a także prowadzi stałe programy międzynarodowej wymiany praktyków (np. International Legal Exchange Program, zorganizowany przez A.B.A.).

Znajomość realiów polskich jest znikoma wśród adwokatów amerykańskich. Wyjątek stanowią ci, którzy bądź są na bieżąco zaangażowani w uczestniczenie w obrocie prawnym i gospodarczym między USA a Polską, bądź też pochodzą z rodzin polskich imigrantów. Zdarzają się również wypadki opanowania znajomości języka polskiego przez adwokata, który nie miał osobiście nic wspólnego z polskim charakterem etnicznym, a kierował się wyłącznie motywami zainteresowania zawodowego. Istnieje wreszcie grupa prawników, którzy wyemigrowali z Polski dopiero w ostatnim dziesięcioleciu. Troska o jak najszybsze zintegrowanie się z miejscowym

---

²⁸ M. R. Wessel: Computer — Menace, Messiah or Machine? (maszynopis powielany), New York 1973, s. 138.

²⁹ Mianowicie firma Milbank, Tweed, Hadley and McCloy. Informację podał S. Singular: The Computer — Can You Afford to Ignore It?, „Juris Doctor” z czerwca 1975 r., s. 48.

społeczeństwem oziębiła ich zainteresowanie bieżącymi sprawami polskimi, nawet jeśliby zadawnione osobiste urazy nie stały na przeszkodzie w poszukiwaniu punktów stycznych między amerykańskim i polskim światem prawniczym. Tak jak czynni są w USA adwokaci będący absolwentami wydziałów prawa naszych uczelni, również i my mamy polskich adwokatów z amerykańskimi dyplomami prawniczymi. Orientację w specyfice amerykańskiego systemu prawnego oraz roli adwokata na jego tle ułatwia wątek prawniczy (ściśle mówiąc: prawno-kryminalny), jaki przewija się w wielu filmach amerykańskich wyświetlanych na ekranach naszych kin bądź też nadawanych w programach telewizyjnych. Podobną, choć mniej sugestywną rolę spełnia także literatura i czasopisma. Znajomość zagadnień dotyczących adwokatury w USA ma swą przydatność nie tylko w aspekcie lepszego zrozumienia dwustronnych stosunków polsko-amerykańskich, ale również z punktu widzenia globalnych przeobrażeń, jakie po drugiej wojnie światowej zachodzą wszędzie na Zachodzie.

LISTY DO REDAKCJI

1.

Do

Redakcji „PALESTRY”

w miejscu

Uprzejmie proszę o ewentualne wykorzystanie i zamieszczenie w „Palestrze” następującej wzmianki:

W artykule o „Udziale adwokatów w tajnym nauczaniu studentów prawa UW”, ogłoszonym w numerze warszawskim „Palestry” ze stycznia 1977 r., autor, wymieniając m.in. prof. dra Jana Namitkiewicza jako wykładowcę prawa handlowego, w odsyłaczu do tej informacji podaje, że po wojnie wpisał się on na listę adwokatów w Łodzi i dlatego zalicza się także do grona adwokackiego.

W uzupełnieniu tej informacji pragnę nadmienić, że prof. Jan Namitkiewicz, po ukończeniu studiów uniwersyteckich i aplikacji, rozpoczął pracę zawodową jako adwokat i przez niedługi wprawdzie okres wykonywał praktykę adwokacką w zakresie spraw o charakterze cywilistycznym, po czym dopiero poświęcił się pracy w służbie państwowej i w sądownictwie. To również przemawia za ścisłym rodowodem i więzią tego uczonego z zawodem adwokata.

Relację powyższą opieram na częstych wypowiedziach na ten temat samego Profesora, z którym przez wiele lat byłem w bliskim kontakcie najpierw jako przedwojenny jego słuchacz i uczestnik seminarium, a po wojnie jako jego st. asystent na Uniwersytecie Łódzkim.

adw. Edward Łukasiak
Warszawa